

نیشیہ

www.Ketab.ir

سرشناسه: صادقی سرشت، علی، ۱۳۵۶-

عنوان و نام پدیدآور: تدوین مداخلات روان شناختی (مراحل و شیوه تدوین) // علی صادقی سرشت.

مشخصات نشر: قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر ۱۳۹۸.

مشخصات ظاهری: ۱۹۲ص.

فروست: پژوهشکده اخلاق و روان‌شناسی اسلامی؛ ۳۱.

ISBN: 978 - 622 - 207 - 079 - 3

وضیعت فهرست نویسی: فیا

موضوع: روان‌درمانی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام

موضوع: Psychotherapy -- Religious aspects -- Islam

موضوع: روان‌شناسی اسلامی

موضوع: Islam -- Psychology

موضوع: روان‌درمانی

موضوع: Psychotherapy

موضوع: روان‌درمانی -- ایران

موضوع: Psychotherapy -- Iran

رده بندی کنگره: BP ۲۳۲/۶۵

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۵

شماره کتابشناسی ملی: ۵۷۵۱۸۸۵

تدوین

مداخلات روان شناختی

مراحل و شیوه تدوین

علی صادقی سرشت

(عضو هیئت علمی گروه روان شناسی اسلامی پژوهشگاه قرآن و حدیث)

WWW.Ketab.ir

پژوهشگاه قرآن حدیث

تدوین مداخلات روان شناختی

علی صادقی سرشت

تحقیق: پژوهشکده اخلاق و روان‌شناسی اسلامی / ۳۱

ناظر علمی و همکار: دکتر حمید رفیعی هنر (عضو گروه روان‌شناسی اسلامی پژوهشگاه قرآن و حدیث)
همکار علمی: دکتر مهدی عباسی (عضو هیئت علمی گروه روان‌شناسی اسلامی پژوهشگاه قرآن و حدیث)
ویراستار: سیده زینب صالحی ساداتی
نمونه خوان: علی نقی پارسانیا، محمود سپاسی
صفحه آرا: مهدی خوش رفتار اکرم

مؤسسه انتشاراتی دارالحدیث

ناشر: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث

چاپ: اول / ۱۳۹۸

چاپخانه: دارالحدیث

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۲۴۰۰۰

دفتر مرکزی: قم، میدان شهدا، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵، تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۰۵۲۳ / فاکس:

۳۷۱۸۵ / ۴۴۶۸ / ص.پ ۰۲۵ - ۳۷۷۴۰۵۷۱

نمایشگاه دائمی علوم حدیث (قم، خیابان معلم) تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۰۵۴۵ / فروشگاه شماره «۲»

(قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف پلاک ۲۹) تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۳۰۹ /

۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۳۱۰

فروشگاه شماره «۳» (شهر ری، حرم حضرت عبدالعظیم رضی الله عنه درب شرقی ۷) تلفن:

۰۲۱ - ۵۵۹۵۲۸۶۲

فروشگاه شماره «۴» (شهر ری، حرم حضرت عبدالعظیم رضی الله عنه درب جنوبی) تلفن:

۰۲۱ - ۵۱۲۲۴۴۹۳

<http://darolhadith.ir>

darolhadith.20@gmail.com

ISBN: 978 - 622 - 207 - 079 - 3

<http://shop.darolhadith.ir>

* کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

۱۳۰۱۵۰۰۰۱۰۱۶

فهرست مطالب

۱۱	پیش‌گفتار
۱۳	مقدمه

فصل اول: کلیات

۱۹	مدل
۲۰	راهنمایی
۲۱	مشاوره
۲۲	روان‌درمانی
۲۶	مداخله
۲۶	انواع مداخله
۲۷	۱. بر اساس خاستگاه مداخله
۲۷	۲. بر اساس گروه هدف در مراجعان
۲۸	۳. بر اساس فردی یا گروهی بودن مداخله
۲۸	۴. بر اساس موضوع مداخله
۲۹	۱.۴ - مداخله پیش‌گیری
۳۱	۲.۴ - مداخله آموزشی
۳۳	۳.۴ - مداخله مثبت
۳۴	۴.۴ - مداخله سازواری
۳۵	۵.۴ - مداخله بالینی
۳۶	جمع‌بندی بحث انواع مداخلات
۳۷	تکنیک

۳۸	..... پروتکل درمانی
۳۹	..... راهنمای درمانی
۴۰	..... اهمیت راهنماهای درمانی
۴۰	..... ۱. انتشار درمان
۴۱	..... ۲. هم‌سازی مطالعات
۴۱	..... ۳. تعیین استانداردهای گواهی‌نامه درمان
۴۲	..... ۴. آسان‌سازی آموزش
۴۳	..... طرح درمانی
۴۴	..... مقایسه طرح درمانی با راهنمای درمانی

فصل دوم: مباحث مقدماتی در تدوین راهنمای مداخلات

۴۵	..... شیوه تدوین طرح‌نمای مداخلات
۴۶	..... مرحله پیش‌عملیاتی
۴۶	..... گام نخست: مفهوم‌سازی
۴۹	..... مراحل مفهوم‌شناسی
۵۰	..... مرحله نخست: واژه‌پژوهی لغوی
۵۰	..... الف - گام اول: تعریف لغوی
۵۱	..... ب - گام دوم: تعریف اصطلاحی
۵۲	..... ج - گام سوم: بررسی و مقایسه دو دیدگاه
۵۲	..... مرحله دوم: مفهوم‌پژوهی دینی
۵۳	..... الف - گام اول: جمع‌آوری اطلاعات
۵۴	..... ب - گام دوم: تحلیل و جمع‌بندی اطلاعات
۵۴	..... مرحله سوم: تحلیل مفهوم با رویکردی روان‌شناختی
۵۴	..... الف - استخراج تعریف
۵۴	..... ب - تحلیل و تبیین مفهوم
۵۵	..... ۱. جمع‌آوری اطلاعات
۵۵	..... ۲. پردازش اطلاعات
۵۸	..... گام دوم: مشهودسازی
۵۹	..... ضرورت مشهودسازی

۶۰	.....	روایی سنجی
۶۰	.....	انواع روایی ها
۶۱	.....	الف - روایی محتوایی
۶۲	.....	ب - روایی ملاکی
۶۲	.....	ج - روایی سازه
۶۳	.....	۱. تعیین همبستگی
۶۳	.....	۲. تحلیل عاملی
۶۳	.....	۳. همسانی درونی
۶۴	.....	مرحله عملیاتی سازی
۶۴	.....	مقدمه
۶۶	.....	گام اول: هدف گذاری
۶۶	.....	الف - تعیین سطح تغییر
۷۱	.....	ب - اهداف عملیاتی سازی
۷۲	.....	گام دوم: تکنیک سازی
۷۲	.....	مقدمه اول: «محتوای تغییر» و «فرآیند تغییر» با هم فرق دارند
۷۲	.....	مقدمه دوم: امکان اضافه کردن فرآیند به انواع ده گانه فرآیندهای تغییر وجود دارد
۷۳	.....	مقدمه سوم: لازم نبودن استفاده از تمام فرآیندها
۷۳	.....	مقدمه چهارم: تکنیک ها از مدل نظری متغیر مستقل استخراج می شود
۷۴	.....	مقدمه پنجم: شناسایی متغیرهای دارای قابلیت دست کاری
۷۷	.....	فرآیندهای تغییر
۷۸	.....	۱. افزایش آگاهی
۷۹	.....	۲. تخلیه هیجانی/ تسکین نمایشی
۸۱	.....	۳. آزاد کردن خود (خودآزادسازی)
۸۳	.....	۴. آزاد کردن اجتماعی
۸۵	.....	۵. کنترل محرک
۸۶	.....	۶. شرطی سازی تقابلی
۸۷	.....	۷. مدیریت وابستگی (مدیریت تقویت)
۸۸	.....	۸. خودارزیابی مجدد
۹۰	.....	۹. ارزیابی مجدد محیط

۹۱	۱۰. رابطه یاری‌رسان.....
۹۲	گام سوم: قالب‌بندی جلسات (بر اساس مراحل تغییر).....
۹۶	مرحله اول: پیش از تأمل.....
۹۹	مرحله دوم: تأمل.....
۱۰۰	مرحله سوم: آماده‌سازی.....
۱۰۳	مرحله چهارم: اقدام.....
۱۰۵	مرحله پنجم: نگهداری.....
۱۰۷	مدل ماریچی.....
۱۱۱	اندازه‌گیری فرآیندهای تغییر.....
۱۱۴	مراحل، فرآیندها و سطوح.....

فصل سوم: نگارش طرح‌نمای مداخله

۱۱۷	الف - تعیین شرایط پذیرش و خروج.....
۱۱۹	ب - تعیین چارچوب جلسات.....
۱۲۰	۱. چارچوب خاص جلسه نخست.....
۱۲۰	۱.۱ - معرفی مربی / درمانگر (م.د.).....
۱۲۰	۲.۱ - معرفی مراجع / مراجعان - مشارکت‌کننده / مشارکت‌کنندگان (م.ش.).....
۱۲۰	۳.۱ - معرفی اصل مشکل / توانمندی (م.ت.).....
۱۲۴	۴.۱ - معرفی طرح‌نمای مداخله‌ای.....
۱۲۵	۵.۱ - معرفی هدف / اهداف کلی.....
۱۲۶	۶.۱ - بیان پیش‌فرض‌ها و فرض‌ها.....
۱۲۶	۷.۱ - مقایسه با سایر رویکردهای مداخله‌ای.....
۱۲۷	۸.۱ - تصریح مداخلات معین.....
۱۲۸	۹.۱ - معرفی جلسات.....
۱۲۹	۱۰.۱ - معرفی ضوابط کلی جلسات.....
۱۳۱	۱۱.۱ - تعدیل انتظار مداخله.....
۱۳۳	۱۲.۱ - معرفی ابزار / ابزارهای خودنظارتی.....
۱۳۳	۱۳.۱ - پاسخ‌گویی به ابهامات.....
۱۳۴	۱۴.۱ - معرفی راه ارتباطی.....

۱۳۴	۲. چارچوب مشترک بین همه جلسات.....
۱۳۴	۱.۲ - بخش مرور.....
۱۳۵	۲.۲ - بخش آموزش دهی.....
۱۳۷	۳.۲ - بخش رفع ابهامات و پاسخ به پرسش‌ها.....
۱۳۸	۴.۲ - بخش تکلیف دهی.....
۱۳۸	تکلیف خانگی.....
۱۳۹	ضرورت تکلیف خانگی.....
۱۴۰	بایدهای تدوین تکالیف در طرح‌نمای مداخله‌ای.....
۱۴۶	جلسه آخر.....
۱۴۶	نکته پایانی: محدودیت‌های طرح‌نمای درمانی.....

فصل چهارم: مراحل آزمون و گسترش علمی و کاربردی مداخلات

۱۴۹	مقدمه.....
۱۵۱	مدل مرحله‌ای.....
۱۵۲	مرحله اول: امکان‌سنجی.....
۱۵۵	مرحله دوم: کارآمدی.....
۱۵۹	مرحله سوم: اثربخشی.....
۱۶۴	مرحله چهارم: کارآیی.....
۱۶۶	روش اجرای مدل مرحله‌ای.....
۱۶۷	روش اجرای مرحله اول.....
۱۶۷	روش اجرای مرحله دوم.....
۱۶۸	بیان منطق تفصیلی.....
۱۷۱	بخش دوم: عیب‌یابی.....
۱۷۱	بخش سوم: سازگاری با دیگر مداخله‌ها.....
۱۷۲	بخش چهارم: انتخاب درمانگر/ مربی، آموزش و سرپرستی.....
۱۷۵	بخش پنجم: استانداردهای مراقبت بالینی.....
۱۷۵	روش اجرای مرحله سوم.....
۱۷۶	بخش اول: تنوع بیماران / مشارکت‌کنندگان.....
۱۷۷	بخش دوم: تنوع برنامه.....

- بخش سوم: تنوع درمانگر/ مربی ۱۷۷
- روش اجرای مرحله چهارم ۱۷۸
- بخش اول: مقایسه بر اساس میزان تأثیر ۱۷۸
- بخش دوم: مقایسه بر اساس زمان ۱۷۸
- بخش سوم: مقایسه بر اساس هزینه مالی ۱۷۹
- بخش چهارم: مقایسه بر اساس امکان بازگشت ۱۷۹
- بخش پنجم: مقایسه بر اساس میزان تخصص لازم برای درمانگری ۱۷۹
- منابع ۱۸۱

پیش‌گفتار

معارف غیرفقهی دین که برای ساخت یک زندگی خوب بیان شده‌اند، اگر بیشتر از آیات و روایات فقهی نباشند، کمتر نیستند. بخشی از این معارف، مربوط به حوزه فردی بوده و دربردارنده آموزه‌هایی در تحلیل، تفسیر و تبیین انگیزه‌ها و رفتارهای انسان است که به دانش روانشناسی مربوط می‌شود. معارف روان‌شناختی، روش‌ها و راهکارهایی را برای حل مشکلات روانشناختی از قبیل کاهش اضطراب‌ها و نگرانی‌ها از آینده، مهار استرس و فشار روانی، کاهش هیجان‌های منفی (حزن و شادی مذموم)، اصلاح یک رفتار، اخلاق و یا شناخت غلط و مانند آن بیان می‌دارند. همچنین برای ایجاد و یا ارتقاء ویژگی‌های مثبت در انسان از قبیل افزایش نشاط، رضامندی، شادکامی، امید، آرامش، تاب‌آوری، قدردانی، حمایت اجتماعی، و ده‌ها ویژگی مثبت دیگر، و نیز ساخت یک زندگی خوب، آموزه‌های فراوانی بیان در منابع اسلامی شده است.

پس از آن که از این آموزه‌ها، پایه‌های نظری و روش‌های کاربردی و درمانی استخراج شد، مسئله مهم این است که چگونه می‌توان آن را به نیازمندان و مراجعان منتقل ساخت و در آموزش، مشاوره و روان‌درمان‌گری مورد استفاده قرار داد؟! اینجاست که پروتکل نویسی و روش تدوین مداخلات و برنامه‌های آموزشی، مشاوره‌ای و روان‌درمان‌گری موضوعیت می‌یابد. این امر به ویژه برای پژوهشگران و دانشجویانی که در قلمرو منابع اسلامی تلاش می‌کنند، اهمیت دارد.

فقدان یک منبع سازمان‌یافته به زبان فارسی و افزایش علاقمندان به پژوهش‌های

اسلامی - روان‌شناختی این گروه را بر آن داشت تا برای رفع این خلأ اقدام کند. جناب آقای علی صادقی سرشت مسئولیت این پروژه را بر عهده گرفت و در این راه از همفکری آقایان دکتر مهدی عباسی و دکتر حمید رفیعی هنر برخوردار بود. نتیجه این تحقیق اکنون در اختیار شماست. در این اثر سعی شده است انواع مداخلات، روش و مراحل تهیه محتوای مداخلات، روش و مراحل تدوین طرح‌نمای مداخلات و نیز مراحل آزمون مداخلات بیان شود. از همه شما اساتید و پژوهشگران محترم و دانشجویان گرامی در خواست می‌کنیم با ارائه نظرات خود، ما را در اصلاح و یا تقویت این اثر یاری دهند.

در پایان بر خود لازم می‌دانیم از آیت الله ری شهری (به عنوان مؤسس پژوهشگاه و فراهم کننده بستر فعالیت‌های علمی) و از جناب آقای دکتر علی صادقی سرشت به خاطر ژرف‌اندیشی و پشت‌کار، و از حجة الاسلام دکتر مهدی عباسی به خاطر همکاری علمی و از حجة الاسلام دکتر حمید رفیعی هنر به خاطر نظارت علمی ارزیابی این اثر، قدردانی کنیم. همچنین از کلیه بخش‌های ستادی و نیز واحد آماده‌سازی کتاب که زمینه چاپ اثر را فراهم کردند، تشکر می‌کنیم.

با سپاس فراوان

دهه فجر ۹۷ مصادف با چهلین سال پیروزی انقلاب اسلامی

گروه روانشناسی اسلامی پژوهشگاه قرآن و حدیث

مقدمه

رشد و تکامل انسان حرکتی معنادار و هدفمند است (اریکسون، ۱۹۶۳^۱؛ راجرز، ۱۹۶۱^۲؛ وون، ۱۹۹۱^۳، به نقل از: وست، ۱۳۸۷). رشد جسمانی، همراه و هم‌زمان با رشد روانی و اجتماعی، بدین معنا است که انسان از فضای بسته به فضاهای باز انتقال می‌یابد: از رحم مادر به آغوش مادر، از آغوش مادر به محیط خانواده و از آنجا به مدرسه که فضایی بزرگ‌تر است. در ادامه انسان از مدرسه به جامعه رهسپار می‌شود و از جامعه به سوی آینده و تلاش برای ساختن جهانی بهتر، و از آینده، به فضای لایتناهی زندگی پس از مرگ؛ انسان برای ورود به هر فضا و استقرار سالم در آن موقعیت و نیز انتقال سالم از آن فضا به فضاهای بازتر نیازمند بررسی دقیق نیازها و خواسته‌های خود در هر مرحله و آشناسدن با مطالبات محیط‌های گوناگون و اقتضانات هر یک از آن محیط‌ها و نقش‌های جدیدش در هر محیط و الزاماتی است که هر محیط متوجه او خواهد کرد. شکی نیست که به وجود آمدن اختلال در هر یک از ابعاد وجودی انسان (جسمی، روانی، اجتماعی، معنوی) در هر مرحله از فضاهای جدیدی که تجربه می‌کند، ممکن است باعث به وجود آمدن اختلال و بیماری روانی شود (نک.: وست، ۱۳۸۷) و مانعی بر سر راه رشد و

---

1. Erikson, E.

2. Rogers, W.

3. Vaughn, F.

تکامل انسان باشد.

برای طی کردن مراحل مختلف زندگی بدون دچار شدن به مشکل یا اختلال و در نتیجه، تجربه مطلوب فضاهاى بازتر، پرداختن به بحث پیش‌گیری در قالب عرضه آموزش‌های لازم، به منظور جلوگیری از بروز مشکلات یا اختلالات احتمالی، یکی از ضرورت‌های مهم است. از سویی، بررسی‌های میدانی به‌وضوح نشان می‌دهد که در مسیر تجربه فضاهاى بازتر، افراد بسیاری به سبب عوامل گوناگون، دچار مشکل یا اختلال می‌شوند و همین مطلب، ضرورت بحث مشاوره در خصوص مشکل و درمان اختلالات را واضح می‌کند. بنابراین، آموزش، مشاوره و درمان از مباحث مهم مطرح در مسیر رشد و تکامل آدمی است. این سه مبحث، زمینه‌ساز شکل‌گیری بخش مهمی از تحقیقات نظری و تجربی روان‌شناسان با هدف مشاوره و درمان شده است.

از زمان اعلام موجودیت دانش روان‌شناسی به عنوان رشته مستقل علمی در اواخر سده نوزدهم میلادی تا کنون، روان‌شناسان و درمانگران برای درمان اختلالات رفتاری و تسکین آلام روانی بشر، رویکردها، نظریه‌ها، شیوه‌ها و فنون فراوان و گوناگونی عرضه کرده‌ند (شریفی‌نیا، ۱۳۹۱) به نوعی که هارپر^۱ در سال ۱۹۵۹، ۳۶ نظام روان‌درمانی متمایز را شناسایی کرد. همچنین، پارلف^۲ در سال ۱۹۷۶ بیش از ۱۳۰ نوع درمان را در بازار روان‌درمانی مشخص کرد. مجله تایم در سال ۱۹۷۹ تعداد درمان‌ها را بیش از ۲۰۰ نوع گزارش کرد و برآوردهای جدید، این تعداد را بیش از ۴۰۰ نوع، و در حال افزایش دانست (پراچاسکا و پراچاسکا، ۲۰۱۰). در این میان، تا سال‌ها پیش، مطالعات مربوط به راهبردهای مقابله‌ای در روان‌شناسی، معمولاً راهبردهای مذهبی را نادیده می‌گرفتند، اما در ادامه، یافته‌های

1. Harper, R. A.

2. Parloff, M.

پژوهشگران و نظریه‌پردازان متعددی اهمیت مطرح کردن ارزش‌های معنوی و دینی در حوزه روان‌درمانی را برجسته کرده و نشان داده است که تعامل اجتناب‌ناپذیری میان ارزش‌های دینی و روان‌درمانی برقرار است (ریچاردز^۱ و برجین^۲، ۲۰۰۴). به نحوی که امروزه طیف وسیعی از درمانگران معتقدند برای بارورکردن روان‌درمانی و افزایش اثربخشی آن باید راهکارهای دینی و معنوی با نظریه‌ها و روش‌های عملی روان‌درمانی تلفیق شود (همان).

از جهت ضرورت مشاوره با چارچوب دینی نیز فلتهام^۳ (۱۹۹۵: ۹۳) می‌گوید:

لازم است مشاوره را در چارچوب مذهب قرار دهیم؛ زیرا مفاهیمی همچون وجدان و آگاهی، عهد و پیمان، اجتماع و نوع‌دوستی، عشق، اعتراف، تسویر افکار و ... در مذهب اهمیت بسزایی دارند و مسلماً بر نظریه و روش درمانی مشاوره تأثیرگذار بوده‌اند.

با توجه به اقبال روان‌شناسان به دین در دهه‌های اخیر، و نیز از سوی، اقبالی که بسیاری از پژوهشگران مسلمان روان‌شناس با تکیه بر مفاهیم و آموزه‌های دینی در مسیر شناخت مفاهیم روان‌شناختی از نگاه دین و نیز درمان روان‌شناختی دارند، تحقیقات روان‌شناختی گوناگونی با نگاه اسلامی در حوزه بالینی شکل گرفته است، از جمله: الگوی اسلامی شادکامی (پسندیده، ۱۳۹۲)، طراحی الگوی تنظیم رغبت بر اساس آموزه زهد اسلامی و تأثیر آن بر کاهش اضطراب در مقایسه با درمان شناختی رفتاری (عبدی، جان‌بزرگی، غروی، طباطبایی، و پسندیده، ۱۳۹۴)، لذت و شادکامی (عباسی، ۱۳۹۱)، مهار خویشتن (رفعی هنر، چاپ‌نشده)، بازسازی دینی: نگاهی روان‌شناختی به توبه (تیک، ۱۳۹۴)، اثربخشی درمان‌گری خودتحقق‌دهی دینی در درمان وسواس ناخودداری (نارونی، ۱۳۸۸)، بررسی تحلیلی و تطبیقی درمانگری جامع لازاروس با جهت‌گیری

1. Richards, P. S.
2. Bergin, A. E.
3. Feltham, C.

اسلامی در موضوع خانواده (دولت‌خواه، ۱۳۹۲)، اثربخشی درمانگری توحیدی بر مؤلفه‌های شخصیت و مؤلفه‌های بالینی (هادی، ۱۳۸۷)، طراحی زناشویی درمانگری با رویکرد دینی (جدیری، ۱۳۹۵)، زوج‌درمانی مبتنی بر خودنظم‌دهی اسلامی (جهانگیرزاده، ۱۳۹۶)، بسته درمانی قرب به خدا بر اساس اندیشه اسلامی برای درمان افراد مضطرب (آینه‌چی، ۱۳۹۷)، الگوی درمانی خودنظم‌جویی برای افسردگی بر اساس منابع اسلامی (رفیعی هنر، ۱۳۹۶)، تدوین بسته درمانی لذت‌بری سعادت‌نگر برای افسردگی بر اساس منابع اسلامی (عباسی، ۱۳۹۷).

این پژوهش‌ها به دو دسته تقسیم می‌شود: دسته اول پژوهش‌های صرفاً نظری است که به صورت عملیاتی به حوزه مشاوره و درمان به منظور رفع مشکلات و اختلالات مرتبط با پژوهش انجام شده نپرداخته است؛ دسته دوم که به تدوین بسته‌های درمانی به منظور تکمیل کارهای پژوهشی نظر داشته است.

آنچه کمبودش در هر دو دسته از پژوهش‌های روان‌شناسان دینی به چشم می‌خورد، نبود شیوه‌نامه‌ای مشتمل بر چارچوبی مشخص و مدون برای تدوین بسته مداخلات (آموزشی، مشاوره‌ای، درمانی) است. تحقیق حاضر بر آن است که مراحل گام به گام تبدیل شدن «ایده نظری» به «روش درمانی مؤثر» را در قالب طرحی نظام‌مند مد نظر قرار دهد. به بیان دیگر، بر آن است که اقدامات لازم برای ساخت نوعی مداخله روان‌شناختی (مبتنی بر محتوای اسلامی) را از ابتدای شکل‌گیری پایه‌های نظری مفاهیم تا زمان به‌کارگیری عملی نتایج پژوهش در اتاق درمان و تثبیت نهایی درمان تبیین کند و به عنوان راهنمایی نظری و عملی برای محققان این عرصه (خصوصاً افرادی که در ابتدای کار تحقیق هستند) محل توجه قرار دهد.

کوتاه سخن آنکه، هدف اصلی این تحقیق تبیین مدلی پیشنهادی برای طراحی مداخلات است. البته برای رسیدن به این هدف، سعی بر آن است که با نگاهی جامع و البته فراخور این نوشتار مختصر، اقدامات اولیه و لازم قبل از تدوین مداخله نیز محل توجه واقع شود. برای نیل به این اهداف، و از آنجا که محور این

نوشتار بحث‌های درمانی و مداخله‌ای است، ابتدا آشنایی اجمالی با برخی مفاهیم همچون «مدل»، «درمان»، «مداخله»، «روان‌درمانی»، «مشاوره»، «تکنیک»، و «سطوح مداخله» لازم است که در همین فصل به آن می‌پردازیم. در ادامه، در فصل دوم، به مباحث مقدماتی در تدوین راهنمای مداخلات اشاره می‌کنیم. در فصل سوم، راهنمایی‌های عملیاتی برای تدوین طرح‌نمای مداخلات بررسی می‌شود. در نهایت، در فصل چهارم، مدلی مرحله‌ای عرضه می‌شود که بر اساس آن، مراحل لازم برای وارد کردن راهنمای درمانی محقق ساخته به چرخه اثبات اصل امکان، کارآمدی، اثربخشی و کارایی، محل بحث قرار می‌گیرد.

لازم به ذکر است که این مجموعه گام کوچکی است در مسیر دانش‌افزایی؛ گامی که در میانه راهی است که پیش از آن دیگران در این مسیر گام‌های بزرگی برداشته‌اند و بعد از آن نیز محققان گام‌های بزرگی برخواهند داشت. تلاشی است برای عرضه راهکاری پیشنهادی و عملیاتی به منظور تدوین طرح‌نماهای مداخله‌ای. برای آماده‌سازی این اثر، تلاش نگارنده به سرانجام نمی‌رسید مگر به لطف استادان عزیزی که این تلاش را از نگاه دقیق، مشفقانه و اثربخش خود محروم نساختند. از این‌رو لازم است، از استاد گران‌مایه، حجه الاسلام والمسلمین دکتر عباس پسندیده (حفظه الله)، مدیر محترم گروه روان‌شناسی اسلامی پژوهشگاه دارالحديث، همچنین از استادان عزیز، محققان گروه روان‌شناسی پژوهشگاه، آقایان حجج اسلام دکتر حمید رفیعی هنر و دکتر مهدی عباسی و جناب آقای دکتر محمدتقی تیبکی (حفظهم الله) کمال سپاس و امتنان را دارم.

شایان ذکر است، اثر حاضر در زمره نخستین تلاش‌های شکل‌گرفته در این موضوع است. لذا نیازمند راهنمایی استادان، محققان و دوستان عزیز برای تکمیل اثر و عرضه هر چه غنی‌تر و بهتر آن در آینده به دنیای علم است.

الحمد لله رب العالمین

علی صادقی سرشت

۱۳۹۵/۱/۲۹